расписано

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (10456) | 1977 чылдың июль 14, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

● **ЧЕЛЯБИНСК.** Чурттуң газ болгаш нефть магистральдарынга пландан ажыр он беш муң тонна кан хоолайларны хоолай кылыр заводтуң коллективи бо чылдың эгезинден бээр бүдүрүп үндүрген. Оон-биле Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарыштың эң чугула үүлдериниң бирээзин хуусаа бетинде күүсеткен.

● **ЕВЛАХ. (Азербайджан ССР).** Карл Маркс аттыг колхозта чаа хөвү турлаан тутқан. Колхозчуларга дыштанылга өрээлдери, медицина пунктузу, уруглар садының болгаш кедээ библиотеканың салбыры, кызыл-булуп, кухня бар болур. Ол кухнада бойдус газын киирген болгаш амыдыралга ачы-дуза чедиреринин өске-даа албан черлери бар болур. Ам Карабах ховузунуң бүгү ажыл-агыйлары амгы үениң чаа хөвү турлаглаллыг болу бергеннер. Олар культура-амыдырал ачы-дузазын чедиреринин бүгү комплекстерин хандырар.

● **МАРЫ. (Түркмен ССР).** Мургабта тудуп турар гидротудугларның баштайгы насос станциялары ажыглалда кирген. Алды станцияга 110 насосту тургузар. Олар хемни өрү он-он километр черже сугну сордуруп үндүрер, оон суггарылга каналдарыр дамчыштыр суг Каракум каналының мурнуу талазында турар хөвеч плантацияларынга чеде бээр.

● **БАТУМИ. (Аджар АССР).** Автономнуг республиканың Хелвачаур болгаш Бед районнарында шай бүрүзүн массалыг-биле чыын эгелээн. Ында гектар бүрүзүндеи ортумаа-биле 7 муң килограмм ногаан чиг-этти алырын планнаан. **(СЭТА).**

1917-1977 60

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуулуңар

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели 1977 чылдың дүжүт ажаап алыышкынын болгаш кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалынга комбайннар дүжүт ажаалдазының техника септелгезин июль 1-ге чедир доозарын айыткан турган. Ол доктаалдың күүселдези кандыг болганыл?

Республиканың ажыл-агыйларында бар комбайннарның 66.6 хуузу дүжүт ажаалдазынга белен. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары дүжүт ажаалдазынга белеткелдерни чалыпкын, организастыг чорудуп турар. Районда бар 57 комбайннарның үүгле 5-и септелгеден үнмээн. Тавычалаар 18 кестирикчилерниң 14-ү белен. Тараа арыглаар машиналарның 81,3 хуузу септеттинген.

Оларның кожазы Чөөн-Хемчик районда байдал шуут аңгы. Районда 126 комбайннарның 54-ү азы 42,9 хуузу септеттинген. Кестирикчилерниң байдалы оон-даа дора. «Сут-Хөлде» 13 комбайнның 6-зы, «Чыраа-Бажында» 23-түң 10-у, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта 23 комбайнның 6-зы. «Большевикте» 15-тиң 5-и септеттинген.

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында комбайннар септелгези дең-дески эвес. «Найырал» совхоз комбайннарын, кестирикчилерин бүрүн септеп апкан турда, Жданов аттыг совхоз 35,3 болгаш 20 хуу, «Күш-ажылдың хостуу» совхоз 45,7 база 18 хуу септээн. Кызыл районнуң «Шамбалыгда» 42 комбайнның 4-ү белен эвес, а «Тиилелгеде» 12 комбайн септелгеден үнмээн. «Россия» совхозта 15, «Революцияның чалбыыжында» 24, «Өөкте» 23, «Саянда» 27, «Кызыл тараачында» 12 комбайн белен эвезин ап көөрге, чамдык ажыл-агыйлар дүжүт ажаалдазының техниказын кончуг шүшпең белеткеп турар.

КЕЗИЛДЕ ЭГЕЛЭЭН

«Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир чемни белетиззириниң кампаниязын эгелээн. Д. С. Бирилейниң удуртканы бригаданың кежигүннери мал чемни белетиззринге идепкейлиг киржип, план ёзугаар 60 тонна сиген кезер нормазын күүседир дээш күжениишкиннг ажылдап турар. Т. Сайын-Белек, М. Темир, Д. Байыр-оол олар хүн нормазын доктаамал ажырып турар.

Боттарының бар аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, олар планга немей 40 тонна сигенни белетиззрин шиитпирлээн. Бригада кежигүннери ниитизи-биле он беш тонна 3 сараатты салган.

ЧУРУКТАРДА: сиген кезилдезиниң чаруп турары болгаш бригадир Д. Бирилей.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

БАЙ-ТАЙГАДАН МЕДЭЭЛЕР

СУГГАТТА ШАЛЫПЧЫЛАР

«Мурнакчы» совхозтуң ниити тарылга шолу 2150 гектар, оон 1326 гектары суггаттыг черде. Совхозтуң суггатчылары шалыпчы айда каш дакпар күженишкиннг ажылдап турар. Олар чайгы бирги суггатты июнь 20-де доосканн, ам ийиги суггатты чорудуп, 1028 га черни суггарган. Ийиги суггатты олар июль 15-ке чедир доозарын хүлээнген. Тараа болгаш мал чемни культураларын суггарарында ниитизи-биле 8 звенода шупту 34 суггатчылар ийи эолчег-биле ажылдап турар. Оон ангыда чаашкыналдырып суггарар 7 машиналар база ийи эолчеглиг ажылдап. 777 га черни суггарган. Хову-шолдерде суг четчир. Шалыпчы ай эгелээни-биле совхозтуң парткому, директиязы суггатчылар ортузунга социалистиг чарышты калбартып, оларның ажылдап, чурттаарыңга таарымчалыг байдалды тургускан. Тус-тус звеноларр аразында социалистиг чарыштыг. Оон түңнелин он хонуктап түңнеп үндүрүп келген. Суггатчы звенолардан Эзир-оол Ооржак, Олег Хертек, база хөрөженнериңи Хорлуу Саая, Белек Куулар улурткан дөрт-дөрт кижилиг звенолары чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бо чылдың кер суггарарында хөрөженнерни киирештирип, кижи бүрүзүнге 20—25 га черни быжыглаан. «Олар эр улустан дудак чок ажылдап турар» — деп, хову бригадири Хертек Даадар-оол мактап чугаалаар.

Суггаттыг черде тараа, сигенниң үнүжү эки. Суггатчылар бо чылын бир гаран 18 центнер дүжүт алыр дээн хүдэлгезин күүседип шыдаар доозунга бүүреалдыглер.

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

Бай-тайгаазылар ниитиниң малынга четчир мал чемин белеткээр талазы-биле планныг орааалдаларын эрткен чылдарда ажыр күүседип, бо талазы-биле каш удаа тиилекчи болуп келгени билдингир. Бо чылын районнуң ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткеленче база эртежик, организастыг киирпкен. 83 тонна будук-бүрүзү ажыл-агыйлар белеткээн, ында 184 кижи ажылдап турар.

«Мурнакчы» совхозта сиген кезилдезинче июль 8-тен эгелеп киргеп. Ында 4 звенода 26 кижини тургускан. Олар сиген кезилдезини Чинге-Каалтын Узун-Сайыр деп черде белеткеп эгелээн. Сигенни кескеш, долгаап, дыттарга кургадыр азып турар. Баштайгы хүннерден Саая Хүлер-оол, Даниил Иргит, Кара-Сал Оолак оларның звенолары чаагай сигенни шалыпчы кестирип киирпкен. Эрткен дыштанып хүнде Тээли суурнуң чурттакчылары оларга дузалажып четкен. Совхозта сиген кезер машиналарның септелгези бүрүн доозулган, сиген кезериниң планы, сигенчилер ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдың планын тургускан.

«Тээли» совхоз сиген кезилдезинче июль 6-дан эгелеп киргеп. Совхозтуң Наймырал, Кызыл-Даг салбырларының сигенчилери Хөнделеннің Оорга деп черде тайга сигенин кестирип эгелээн. Ында бригаданың төвүнде бир от, ийи майгынны тургускан. Борта Найырал салбырының эргелекчизи Мадар Чыргалович Сандан-биле ужуражы бергеш, ниити ажыл-ишти сонуургап айтырдым.

— Хем иштинин сигенинин үнүжү амдыызында элек боорга мында тайгадан эгелеп кирдивис. Сиген кезилдезинде сиген кезер үш трактордан ангыда Эөр-Хавак сут-бараан фермазының эргелекчизи Норбу Матпактың 8, Серژи Бобулаштың 9 кижилиг хөрөженнер звенолары хол-биле кезип турар. Оон ангыда бөгүн Кызыл-Даг салбырындан 20 кижи чедип кээр, олар хол-биле сигенни кезип эгелээрлер— деп, салбыр эргелекчизи харыылады.

Тайга сигенинин үнүжү эки. Чыл бүрүде олар моон хөй сигенни кезип ап турар. Совхоз сигенчилерниң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик ийи районнуң девискээринин кызыгаары Ооргага каш хонгаш, улуг-улуг сараттар туруптар.

А кожалары бо хире хайныышкыныг, харын-даа оларның чамдык кызыгаарынче кирип, сиген кезин эгелээнде, «Барлык» совхозтуң Хөнделеп салбыры мынчага дээр аная көрүп, дыннап одуурга болбас. Кожалар-биле чарыштыг сиген кезер болза, ында сигенниң үнүжү база багай эвес.

М. ХОЮГ-ООЛ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЛЕВОКУМСКОЕ. (Ставрополь край). Левокумск районда «Январь 9-зуз» колхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге тарааны пландан артыкка садарынче Ставропольга бир дугаарында эгелеп киргеш. Оон элеваторларже беш чартык муң тонна кызыл-тасты, арбайны чоруткан. Ажаап алыышкынның доостурунга чедир база-ла ол хире тарааны күрүне шыгжавырынга чыл планынга ремей урарын ажыл-атый болган турар.

Районнуң хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары бүдүнчартык ийи планныг оваада чедир тарааны садар деп шиитпирлээн. Таарымчалыг байдалдарны—хөрөңнде өскүктүн элбэзин ажыглап алгаш, левокумчулар тараалардың шолун алды муң гектарга калбарткан. Оон ангыда чайның кидип түлүк үезинде тараазын ажаап апкан шолдерде чинге-тарааны база тараан.

Дүжүт ажаап алыышкынын чедишкиннг эрттирери дээш, крайда күш-ажылчы чарышты Левокумскиниң тараажылары баштап турар. Ында колхозтарның болгаш совхозтарның кезиниден хөй тараалардың бастыыллазын дооскан. «Январь 9-зуз» колхозка комбайнер-мунчунуң хүндүлүг адын комсомолчу Петр Калмыченкога тыныскан. Ол механизатор болгунуң атрегадының бункериндеи муң тонна тарааны бергеш ол-дыр. Оон чангыс чер чурттуларының аразында ыңдыг хемчеглер чедер чоокшулай берген механизаторлар эвээш эвес.

Ставропольдуң Левокумскиле кожа районнары база-ла күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

УСТЬ-ИЛИМСК. (Иркутск область). Усть-Илимск ГЭС ук станцияны ажыглалга киргеш үеден бээр хөөрбе беш миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдан үндүрериң июль 12-де доосканн. Ол көргүзүү энергетиктер графиктен барык-ла бир ай эрте чедип алган. Чедишкин хөйүнде-ле агрегаттарның төлевилел күүлериң хуусаа бетинде шингээдиринин күсели-биле чедип алдынган.

Ам Усть-Илимскиниң гидростанциязында ниити күчүзү 2880 муң киловатт он ийи энергетиктиг машина ажылдап турар. Эолчеглиг агрегаттың эгелгезин чорудуп турар. Ол ГЭС-ти 3,6 миллион киловатт бүрүн күүзүүнге Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир, хуусаазындан барык-ла ийи ай эрте киреңин тудугжулар, монтажчылар болгаш энергетиктер хүлээнген. Олар ам-даа үш машинаны ажыглалга киирер ужурлуг.

ИРКУТСК. Усть-Ордынның Бурят национал округунуң культуразының хүннери областың шин театрынга байырлал концерти-биле эгелээн. Ол хүннер Улуг Октябрьның юбилейинге база национал округтуң тургустунганының дөрген чыл оюнга турасказаттынган. Ында ажыттынган фото-делгелге бодунуң экономиказын болган культуразын хөгжүдүрүнге бүрят улустуң чедип алган канчаар-даа аажок улуг чедишкиннериниң дугайын чугаалап турар. Аалчылар—«Ховунуң ангалары» ансамбльдин, бурят улустуң хөгжүм хереклеринин оркестринин киржикчилере, хор болган танец коллективтериниң бот-тывыңгыр артистера—Иркутскиниң болган областың өске-даа хоорайларының культура ордуларынга концерттерни көргүзер.

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Сонгу Осетиниңың дагларында дерин турган Бурон заводу баштайгы бетонну берген. Кол Кавказ сыныңың дагларын таварып эртер болган Россияның мурнуу үүгүн Закавказье-биле эн-не кыска оруктап тудуштурар оруктуң тудуушкунуң ол бүдүрүлгенин продукциязы бүрүү-биле хандырар. Ыракызак даглыг районнарның бойдус курлавырларын комплекстиг ажыглаарының аразын ук орук бээр.

СМОЛЕНСК. Смоленскиниң ажылчыннары эмнелин дыштанар чаа профилакторий Днепрнин эриинде кааз-чараш чурумалдыг, хаңылыг арыгда ажыттынган. Бо чылын областың профэвилелдери кадык камгалалыңа 3,5 миллион хире рубльан тускайлап бээр. Ында эчилел ужур-дузалыг бир курорт, ийи дыштанылга бажыңы, чеди профилакторий ажылдан турар. Оон ангыда заводтарда болгаш фабриклаларда боттарының дыштанылга базазалары база бар.

ИЖЕВСК. Удмуртниңың ажыл-агыйлары тараа культураларның ажаап алыышкынынче эгелеп киргеш. Бо чылын Удмуртниңың ажыл-агыйлары тараалардың 900 муң гектарда тараан. Эрткен чылга деңнээрге, арбайның болгаш суланың тарылга шолу дыка калбарган. Автономнуг республиканың чер ажылдыглары тараанын ниити чылдазын юбилейлиг чылда 1 миллион 350 муң тонны чедирер деп шиитпирлээн.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ *төлевилелди чугаалажып тур бис*

„Билиг“ ниитилелиниң лекторлары

СЭКП-ниң XXV съездизи идеология фронтузунуң ажылдакчыларының мурнунга чаа сорулгаларны салган: кижизидилге ажылын бүгү талалыг көөр, ажылчы чоннуң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзүшынар кижизидилгезин улам ханы холбаштырар. Ол «Билиг» ниитилелиниң организацияларынга лекция пропагандазының утка-шынарын, билиглер тарадылгазының арга-хевирин улам эжиждип, ажылды амыдырал-биле, коммунизм тургузуушкунуңу практиказы-биле сырый холбап, бүүреңчиг кылдыр чорударын хүлээндирип турар.

СЭКП ТК-ның «Билиг» ниитилелиниң VII Бүгүэвилел съездизиниң делегаттарынга байыр чедиришкининде мынча дээн: «Билиг» ниитилелиниң мурнунда турун турар улуг сорулгалар организацияның идей-теоретиктиг деңнелин доктаамал бедидип, улам чаартып, лекция пропагандазының хевирлерин болгаш аргаларын эжиждерин негеп турар. Хөй-ниитичи лекторлар массаны бүүүредиринин болгаш политиктиг чыдарының ленинчи уран аргаларынга үүткүлдүг өөренир ужурлуг. Аудиторияга, парлалгага, радио болгаш телевидение дамчыштыр чугаалаан чугаа бүрүзү тодаргай болгаш шынзыдыглыг, партийжи принципиалдыы, бедик мергежилдин-биле ылгалын турар ужурлуг.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга белеткел болгаш чаа Конституция төлевилелин чугаалажып турары-биле холбаштыр лекторлар бөлүктеринге улуг харысалга опаашкан. Төлевилелди чугаалажырын Октябрьның 60 чыл оюн байырлаарынга белеткел-биле сырый холбаштырары чугула, чүге дээрге ажылчы чон революцияның кол-кол чаалап алыышкыннарын, чаа ниитилелди тургузарынга бистиң эрткен оруувусту синиргеп документилин бөгүн чугаалажып көрүп турар-дыр.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү чоннуң чугаалажып турары «Билиг» ниитилелиниң организацияларының ажылын улам идепкейжидерин ол политиктиг чугула кампанияны бедик организастыг болгаш идейлиг деңнелге чорударынга партия комитеттеринге бүгү талалыг дузаны чедирерин негеп турар. Бо талазы-биле чамдык тодаргай ажылдар кылдыңган дээрзин «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының чоокта чаа болуп эрткен II Пленумунга демдеглээн. Республиканың хоорай, суурларында СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин пропагандалаар болгаш тайылбырлаар ажыл калбарган. Партия, совет ажылдакчыларының, ажыл-агый удуртукчуларының аразында эн-не мергежилдиг лекторлар пропагандисчи болуктериниң составынга районнарже үүнүп турганнар. Олар 500 ажыг лекцияны номчаан. Хоорайларда болгаш суурларда лекцияларны болүктеп номчуурун, лекторийлерни организастап, темалыг кежээлерин эрттирин турар. Чоннуң чурттаа турар черинин аайы-биле агитация болгаш пропаганда ажылын чорударынче улуг кичээнгей угланган. Амгы үеде лекторлар агитшөлдериниң болгаш агитквартираларның, хову болгаш хойжу бригадалар төптериниң, клубтарның болгаш Культура бажыннарының удаа-дараа кээп турар аалчылары болу берген. Чижээ, Кызыл районда амгы үеде Улуг Октябрьның 60 чылынга база ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга турасказаткан 30 ажыг кинолекторийлер болгаш харыазашкак темалыг бөлүк лекциялар бар. Ылангыя «Октябрьның чаалап алыышкыннарының күчүлүг камгалалы», «Онгу беш чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективалары» дээш өске-даа темаларга лекцияларны кодээниң чону улуг сонуургал-биле дыннап турар. О. Сымчаан, О. Губина, А. Кешкендей, Х. Ховалыг болгаш өске-даа лекторларны малчыннар аразынга бо-ла көрүп болур. «Билиг» ниитилелиниң «Тиилелге» совхозта эго организациязы (даргазы П. Хертек) эки ажылдап турар. Оон ажылы кодээ Культура бажыңынын, библиотеканың кылып чорудар ажылдарын, парткомуң, ВЛКСМ комитединиң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылдарын өөренип көрүп тургаш, тургускан план ёзугаар чоруп турар.

«Билиг» ниитилелиниң республика организациязының эртем-методиктиг чөвүлели лекторларга дуза кылдыр социалистиг демократия, Тывага баштайгы Советтер дугайында, Үндезин Хоойлу төлевилелиниң кол-кол үүлдериниң дугайында материалдарны болгаш бистиң күрүневистиң конституциялыг хөгжүлдезиниң дугайында төөгү шынзыдыгазын ажылдап кылгаш, тараткылаан. Ам безин 20 лекцияны белеткээш, парлаан үндүрген, оларның иштинде Октябрьның 60 чыл оюнуң темазынга бижиттинген лекциялар база бар: «Ленин болгаш Октябрь», «Улуг Октябрь болгаш социал хөгжүлде», «Тываның социал-экономиктиг хөгжүлдезинте ажылчын ажыының кол ролю», «Тываның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында» дээш өске-даа.

Бо хүннерде лекторларның мурнунда турун турар кол сорулга болза, Үндезин Хоойлуның төлевилелиниң үүлдерин чоннуң калбак массазынга тайылбырлаары, ону пропагандалаарын онгу бөл чылдың экономиктиг болгаш социал айтырыглары-биле сырый холбаары болур. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин пропагандалаарының үезинде Совет Эвилелинде социал-политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг ханы чаартылгаларны бүгү талалыг көргүспүшаан, СЭКП-ниң удуртукчу ролюн, оон иштики болгаш дашкы политиказын, Совет күрүнениң гуманистиг үндезинин, совет социалистиг демократиянның кол утказын, амыдыралдың совет овур-хевирин тодаргай көргүзүп, капиталистиг тургузугнуң үндезинин, буржуаз ниитиделдиң үезинде кижиниң эрге, хосталгазының херек кырында магадылалының чогун тодаргай барымдаларга даянып тургаш, сойгалаары онза чугула. Тывада кылдынган социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларның чижээнге СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи национал политиказының амыдыралда боттанып турарын, совет улустуң найыралының улуг тургузукчу күжүн көргүзер херек.

Конституция төлевилелиниң үүлдерин улуска тайылбырлап тура, кол кичээнгейин совет хамаатыларның үүгле эргелеринче эвес, а харын хүлээлгелеринче, совет хоойлу-дүрүмүнү шынгыызы-биле сагыырының, кижи бүрүзү бодунуң хамааты хүлээлгезин күүседириниң чугулазын тайылбырлаарынче угландырар ужурлуг. Кижи бүрүзү бодунуң херектерин ССРЭ-ниң чаа Конституциязының негелделеринге дүүштүр чорударын чүткүлдүү-биле чедип алыр херек. «Билиг» ниитилелиниң организациялары бүгү пропаганда болгаш тайылбыр ажының күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң тодаргай сорулгалары-биле холбап, участок санында бай-далды өөренин көрүп тургаш, чорудар ужурлуг.

Лекция пропагандазы хөй талалыг, ол кижилерни идей-политиктиг өзүлдезинге, эртем-билиниң, профессионал болгаш культурлуг деңнелин бедидери-биле чергелештир марксчы-ленинчи үзел-бодалының хевирлеттиниринге улуг ужур-дузалыг. Идей-кижизидилгелиг ажылдың сорулгаларын комплекстиг шиитпирлээри идеологтуг ажылдың планнаашкынын тодаргай организастаарындан улуг хамааржыр. Сөөлгү чылдарда идеология албан черлериниң ажылынын практиказында перспективтиг планнаашкынны ажыглап турар. Ол амыдыралда болуушкуннарны долузу-биле өөренип көрүп, кижизидилге ажылының тодаргай сорулгаларын, арга-хевирлерин коллективте, хоорайда, районда байдалды барымдаалап шиитпирлээриниге хөлчок дузалыг болган.

Ынчалзажок лектор кадрларны белеткээриниң болгаш оларның мергежилин бедидериниң айтырыгларын таарыштыр шиитпиралеес болзувусса, кандыг-даа план аная саазын кырынга артар. Лектор кадрлар-биле методиктиг ажылды эртемге үндезилеп организастаары, оларны белеткээриниң системазын улам чаартыры, теоретиктиг деңнелин болгаш лектор мергежилин бедидери лекция пропагандазының дээштинин чедип алырының чугула аргазы болур. Бо талазы-биле бистиң республиканың район болгаш хоорай организациялары ам-даа эвээш эвес ажылды кылып чорудар ужурлуг. Чүнүң-даа мурнунда лекция пропагандазынга бистиң интеллигенциявыстың кончуг улуг бөлүүнүң—башкыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, кедээ ажыл-агый специалистериниң болган культура ажылдакчыларының кижизидилгезин идепкейжидери чугула. Лекторларны методиктиг мергежилге өөредириниң системазын ажылдап кылыры, семинарлар эрттириниң шынчарын эжиждери, аныяк лекторларны өөредириниң айтырыгларын шиитпирлээри амгы үеде эң-не чугула болуп турар. Бо болган өске-даа айтырыгларны чедишкининг шиитпирлээринден лекторнуң ажылының дээштини, оон ат-алдары улуг хамааржыр.

С. ШУКЛИН.

«Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар черинин харысалгалыг секретары.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ *төлевилелди чугаалажып тур бис*

БОЙДУСТУҢ БАЙЛААН ШЫН АЖЫГЛААР

Тыва АССР-ниң девискээринде бойдус байлактары кайгамчык әлбек болгаш янзы-бүрү. Республикада чер иштиниң казымал байлактары, ужу-кыдыы өскүлбес делгемнерде арга-ыяштар, үнүш-дужуттуг хорадуңнер, ариг суглуг хемнер болгаш хөлдер, ылыг база соок аржааннар, үнелиг өлүк аймаа, аңнар, чүүн-базыны куштар хөй.

Кайгамчык күүчүүг болгаш бай чүрүттү тургузарынга бистер бүгү күүлдер бойдустуң байлактарында-даа, кижилериң мага-күжүнүң курлавырларында-даа, революциядан тыштын төрүттүнген калбак базымнарывыста-даа бар дээрзин В. И. Ленинниг Совет эрге-чатырганың баштайгы чылдарында чугаалаан ханы уткалыг сестери бистиң чүрүтүвүс боттанган. Владимир Ильич бойдустуң байлактарынга эраатаныг болбазын сагындырып, оон байлаан чөптүг ажыглаар дугайында негелдеп салган. Амгы үеде бо айтыглар улам-па чугула апарган болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде илерептинген. Конституцияның 18-ки күүлүнде: «Амгы болгаш келир үениң салгакчыларының эрге-ажыктарынга таарыштыр черни болгаш оон иштиниң байлактарын, үнүш болгаш дириг амытаннарны камгалаарының база эртемге үндезилеп, чөп ажыглаарының, агаарны болгаш суглуг ариг тургузарының, бойдус байлактарын катап тургузарының болгаш кижини долгандыр турар бойдусту эжижилериниң эргежок чугула хемчеглерин ССРЭ-де ап турар» деп бижээн.

Бо күүл бойдустуң Тывада бүгү байлактарынга база-ла долузу-биле хамааржыр. Республиканың девискээриниң барык 50 хуузун арга-ариг шыва алган. Арга-ыяштың иниги курлавыры 1 миллиард кубометрден хөй, азы бир кижиге ортумаа-биле 37 га арга-ыяштыг шөл, 4800 кубометр ыяш курлавырлары опаажыр.

Бо талазы-биле бистиң республикавыс Красноярск крайга четпес, ынчалза-даа Кемерово болгаш Новосибирск областарындан, Даг-Алтай автономнуг областан ажыл турар. Чылда ортумаа-биле 450—500 кубометр ыяшты республикада кезии белеткен турар. Оон хөй кезии Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем районнарга хамааржыр. Ыаштардан кол пуруузунда дытты, пөштү, хадыны, шивини кезии белеткен турар.

Тываның арга-ыяжы хөй-даа болза, республиканың девискээринде ол дөн-дески эвес үнген. Арга-ыяштың барык 60 хуузу республиканың оон талазында, чурттакчы чону эвээш черлерде үнүп пептерээн. Барыын, төп, мурнуу районнарның девискээринде тудугга ажыглаар хамаан чок, оттуларынга хереглээр ыяш безин ховар. Таңды сыныың соңгу ийлеринде, барыын районнарның девискээринде үнген арга-ыяштар хөрзүнү суг үрегдэшкининден камгалан, өл-ыыктын шыгжамыры, дириг амытаннарның турлаа, кижилериниң дыштаныр черлери боон турар. Ынчангаш бо девискээрлерге ыяш кезии белеткээрин кызыгаарлаары чугула.

Чамдык ажыл-агыйлар, орук тудугжулары арга-ыяшты кам-хайыра чок кезии, ону катап тургузар дугайында хемчег албайн турар. Төтчеглекчилер күзүн тоорук быжа берген үезинде чөпшээрел чок тооруктап, пөштү кээргел чокка кезип, узуткан турар. Оон-биле чергелештир орт ында дириг амытаннарга, арга-ыяшка улуг когаралды чедирип турар. Оон аңгыда Тываның арга-арыгларында ине бүрүлүг ыяштарның (колдуунда дыттык, хадының) бүрүзүн чиир Сибирь шелкопряды деп курт арга-ыяшты кедергей узуткан турар. Үүгле 1976 чылда ол курт 216 муң черниң арга-ыяжын узуткаан. Ынчангаш бо курт-биле демисел ажылын чорудары база погеттиниң турар.

Ынчангаш чаа Конституцияның төлевилелинде: «Арга-ыяшты кээргел чоока узуткан турар тотчеглекчилерни, орт үндүрген буруулуг кижилерни, орук тудуу, электри дамчыдар шугум тудуп турган, арга-ыяшты камнаваас, камгалаваас кижилерни харыысалгага киирер» деп айытса чугула. Оон аңгыда, ажыл-агый бүрүзү бодунуң девискээринде чөпшээрел чок аңнаарын, кат чыырын база тооруктаарын өске кижилерге шуут хорудаары чугула. Бо талазы-биле Бай-Тайганың «Кара-Хөл» совхозтан, Хакасияда Кубейна суурдан үлегер-чижекти алза чугуур. Ол черниң чурттакчылары бодунуң девискээринден чөпшээрел чок аңнаарын, тооруктаарын хоруп турар. Ынчангаш ол черлерде орт болбайн турар, пөштү узуткавайн, балыкты чугай-дажы-биле, динамит-биле кым-даа чазыдырып өлүрбейн турар. Район болгаш совхоз бүрүзүнүң девискээринде эртем-шинчилел ажылы кылыр экспедициялар, тооруктаар, каттаар, балыклекчилер, ыыткыр номчулгаларны чорудуп турарлар.

Чаа Үндезин Хоойлуунуң төлевилелинге сорук кирген Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседирин бүзүредип турар. Олар Улуг Октябрьның 60 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бедик кодурлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: «Малчын» совхозтуң директору С. Очурнуң агитация ажылын чорудуп турары.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

таар, дыштаныр дээн кижилер төвхоз дирекциязындан чөпшээрелди ап, аңаа демдеглеп алыр ужурлуг. Ындыг чүрүмнү тургузар болза, орт үндүрген, бойдус байлаан төтчеглээн буруулуг кижилерни тывары болгаш оларга харыысалга онаары белен апаар.

Бир эвес төтчеглекчилер-биле шынгыы демисешпес, ыяш кезерин, арга-ариг ныны байлаан (ак-менин, кат-чимилин, тооруун, чугун, моөгүлерин) чөп ажыглавас, чүрүмчүтпас болзувусса, Тываның арга-ыяжы каш чылдарның иштинде төнүп, курган каан болур болгай.

Тыва АССР хемнер, хөлдер болгаш аржааннар-биле байлак. Мында 8 муң хире хемнер, 400 хире улуг, биче хөлдер, 34 аржааннар, 11 малгашэмниг хөлдер бар. Тывада сугнуң иниги курлавыры барык 63 кубокилометр азы Чөөн Сибирьниң сугнуң курлавырының 6 хире хуузу боон турар. Ынчалза-даа республиканың девискээринде хемнер, хөлдер дески эвес хуваатынган. Сугнуң курлавырларының хөй кезии чурттакчы чөп ховар, үлетүр бүдүрүлгелер чок, даглыг-даштыг черлерде. Барыын, мурнуу болгаш төп районнарның девискээринде суг эвээш, а чамдык черлерде чайгы изиг үеде тараа шөлдерин суггарарынга чедишпейн турар.

Ынчангаш суг чедишпес бо черлерге кылымал хөлдерни тургузуп, часкы хар сууп, чайгы чаашкын сугун моөнкеп алган, тараа, сиген шөлдерни суггарып, одарларны суг-биле хандырарынга чугула. Республикада тараа культураларының чавыс дужүүр, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Улуг-Хем болгаш барыын районнарның чамдык черлериниде мал одарларын чөп ажыглавайн турарывыс болгай.

Бо чүүл бойдустуң Тывада чылдагааны сугнуң чедишпезинде болгай. Удавас Шагаан-Арыг, Чааты, Чаа-Хөл хемнериниң адаккы агымнарынга кылымал хөл туруптар. Оон суун тараа шөлдерин суггарарынга ажыглаар. Амгы үеде суггарылгага 1,5 миллион кубометр сугну ажыглап турар бис. Бо хөл турупкан соонда, Сенектин, Шагаан-Арытның болгаш Чаа-Хөлдүң суггарылга системаларын тудар. Ынчан тараа шөлдерин суггарарынга суг чарыгдалы улам көвүдей бээр. Оон-биле чергелештир, чер иштиниң сугларын кудуктар кылып турган ажыглап, одарларны суг-биле хандырарының айтырыгларын база шиитпирлеп болур. Ынчалза-даа чер иштиниң сугларын дээрге дээш (чарыгдап) болбас курлавырга хамааржыр, ынчангаш ол сугларны ажыглаары кызыгаарлыг.

Амгы үеде бистер сугну шын эвес ажыглап, хемнерже хоралыг артынчыларны төп, хой чуттан креолиниг сугну хемнерже аксын турарывыс чажыт эвес-ле болгай. Ол чорук сугнуң шынарын кудуладып, хемнерде балык-байланы хораннан, сугта кижилер эштин дыштаныр аргажок байдалды тургузуп турар. Оон чылдагааны республиканың үлетүр бүдүрүлге черлериниң хой кезиинде бүдүрүлгеден үнген хоралыг артынчылыг сугларын арыглаар дериг-херексели чок, а бар дериг-херексел-дерни чедир ажыглавайн турар.

Кызыл хоорайда пиво заводу, эт комбинады, хлеб болгаш туйбу заводтары хоралыг артынчыларлыг сугну Улуг-Хемче хүн бүрүде муң-муң тонналы төп турар. Пиво болгаш хлеб заводтары хирлиг суг арыглаар ужурлуг иниги дериг-херексел-дерлиг. Ол херексел-дер хирлиг сугну арыглап турар эвес, харын боду ол сугну улам хирлендирип, бокталдырып турар. Үүге дээрге ол дериг-херексел-дерни үр үеде септеп чаартпаан. Септеп, эдип-чазан алыр дээрге, ол херексел-дерниң техниктиг документизи чок, читкен. Ынчангаш бо бүдүрүлге черлериниң хоралыг артынчыларлыг сугларын арыглаар дериг-херексел-дер-биле хемни өскээр чайып турган, дыка-ла эвээжеткен. Таңды сыныың соңгу ийлериниң эгелеп аккан чамдык хемнерде балыктың ногу шуут үзүлген. Балык камгалалының Тывада инспекциязының кылган ажылының түнелинде чамдык хемнерде балык катап өзүп эгелээн. Ынчалза-даа балыктың курлавырын көвүдедир, балык тударын организастыг чорудар талазы-биле ажыл ам-даа чогуур негелдеге чедир тургустунмаан.

Чаа Конституция төлевилелинин 67 дугаар күүлүнде: «ССРЭ хамаатылары бойдусту камнаар, оон байлактарын камгалаар хүлээлгелиг» деп айытган. Ол-ла күүлге: «ССРЭ-ниң хамаатылары кижини долгандыр турар бойдустуң эжижидер болгаш бойдустуң байлактарын тотчеглеп турар кижилер-биле демисежирин хүлээдирер» деп немелдеп киирзе чогуур.

Оон аңгыда, бүгү чуртка бойдус камгалаар болгаш бойдустуң байлактарын шын ажыглаар дугайында айтырыгларны шиитпирлээр министерствону азы комитетти тургусса чогуур. Ол организация бойдус байлааның курлавырының сан-түнүнүн, ону ажыглаарының болгаш катап тургузарының айтырыгларын өөренип көөр ужурлуг.

К. ШАКТАРЖИК,
география эртемниниң кандидады.

«Электроннуң» элбекшилдиг чайы

Львовтуң «Электрон» бүдүрүлге каттыжыышкынының эптелге цегиниң ажылдакчызы В. И. Козьминых өртээн чиигеткен дөрт путёвканы садып алган. Ол бодунуң шөлээзин кадайы болгаш уруглары-биле кады Одесса чоогунда каас-чараш чурумалдыг черде турар «Черноморка» дээр заводтуң дыштанылга бажыңынга эрттирер. Козьминыхтарның өг-бүлези дөрт путёвканың өртээнге үүгле 90 рубль төлөөн. Арткан чарыгдалдарны бүдүрүлге чери төлөөн.

— Бо чылын бистиң каттыжыышкынның ажыл-ишчилеринге профэвилели дыштанылганың солун болгаш янзы-бүрү хевирлерин саналдап турар — деп, бүдүрүлгениң профком даргазының орлакчызы А. С. Мацилура чугаалап турар. — Ийи чартык муң ажыг бистиң ажылдакчыларывыс болгаш оларның өг-бүлелериниң өжигүннери өртээн чиигеткен путёвкаларбиле «Черноморкага» дыштаныр. Аян-чорук кылырынга ынак кижилер туристчи үнүүшүннерни кылып, даштыны чурттарга баар. Бистиң дыка хөй ажылдакчыларывыс Сочиниң, Ялтаның, Трускавецтиң база өске-даа бүгү эвилелдиң кадыкшыдылга черлериниң санаториийлеринге кадыкшылын эжижидип алырлар. Заводтуң альпинистеринге профком Памир баар путёвкаларны садып алган.

Чай эгелээри биле-ле Львов чоогунда арга-ыяш иштинде туруп турар заводтуң дыштанылга баазазынче хөй-хөй ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар суббота база воскресенье хүннеринде күзелдии-биле чоруп турар. Ында эптиг-таарымчалыг бажыңнарны, хеме станциялыг дегеленир элезиниг черни, стадионну, столованы, буфеттерни дыштанганнар ажыглап турар. Баазага ийи хүн дыштаныр путёвканың өртээ 50 көпеек.

Ю. РОМАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Львов.

БАЛГАЗЫНЧЫЛАР ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

СЭКП Төп Комитединиң май (1977 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин Таңдыда Балгазынның ыяш ажыл-агый черииниң ажыл-ишчилери номчуп танышкаш, изии-биле деткип, улам сорук киришкинин ажылдан турарлар.

— СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Леонид Ильич Брежневти ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазынга соңгааның улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алган бис—деп бо леспхозта бригадир М. Чумасов өөрүшкүлүү-биле чугаалады.

Бо мурнакчы бригадирниң бригадазының ажыл-ишчилери база чугаага киржи бердилер. Олар ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң алдыгы сессиязына чурттуң арга-ариг камгалалын улам эжижидери, арга-ыяштың курлавырларын шын ажыглаарын болгаш арга-арыгның Үнлезин Хоойлуунуң төлевилелин чугаалажып көргенин улуг сонуургалбиле чугаалаштылар. Бо айтыглар оларның ажыл-ижинге дорт хамаарыры чугаажок.

Ам эш Чумасовтуң бригадазы республикада ховар деп санаткан хадыларны тудуг ыяжы кылдыр белеткээринче кирген. Тудуг ыяжын кончуг камналгалыг белеткээрин, кубометр бүрүзүн шынарлыг күүседирин утнайн турарлар. Тудуг ыяжының белеткелдериниң үезинде хадының чаш шеттерин камнаарынче база сагыш салып турарлар. Бо ыяш ажыл-агый чери шыргай черлерге ажыглаар чаа хевирниң тракторларын алган. Ыяшты боду дужүрер дериглелиг самосвалдар база ажыглалда. Мурнунда ышкаш ыяшты чууктап чүдүрер арганы олар ам ажыглавастаан.

О. ОХЕМЧИК.

Сорук кирген

Бистиң республикада ең ыраккы районнарның биреези Мөңгүн-Тайганың ажылчы чону, район төвүнүн албан организация, бүдүрүлге коллективтери боттарының хуралдарынга СЭКП Төп Комитединиң май (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бедик кодурлүүшкүн-биле чугаалажып турар. Партия райкому Конституция төлевилелин чонга тайылбырлаары-биле пропагандисчи болуктерни тургускан. Оларда хаара туттунган лекторлар, агитаторлар болгаш политинформаторлар чер-черлерде чурттакчыларга илеткелдерни, беседаларны, ыыткыр номчулгаларны чорудуп турарлар.

Чаа Үндезин Хоойлуунуң төлевилелинге сорук киргеи Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседирин бүзүредип турар. Олар Улуг Октябрьның 60 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бедик кодурлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: «Малчын» совхозтуң директору С. Очурнуң агитация ажылын чорудуп турары.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

Иркутск область. Чөөн-Сибирь демир-оруунуң В. Н. Шибекога баштаткан чаңгыс аай диспетчер эзлчээ — поездилерни дүрген чорудары дээш чарыштың эгелекчизи. Ол чаа эгелээшкинниң үнелиг чүвези чүл дээрге, аразында харылзаалыг станцияларның диспетчерлериниң, эзлчеглерниң удуртукчуларының бир дем-биле ажылдаар чоруу поездилерниң аңаа турарын болдурбазының, маршруттарны дүрген таарыштырарының, чүүк составтарын, пассажир экспрессторин дүрген эрттириниң аргазын берип турары болур.

Үүдүрериниң үезин кызырганы, дүргедээшкиннерни улгаттырганы улуг экономиктиг ажыкты берген. Чөөн-Сибирь оруунга хонук бүрүзүнде-ле планныг онзалдаларга немей 250 вагонну чорудуп турар.

В. Н. Шибекониң эгелээшкинин чурттуң хей-хей демир-орук магистральдарының коллективтери деткээн.

ЧУРУКТА: Слюдянка станцияны таварты составтарны дүрген эрттириниң организаторлары (солагай талазындан) улуг дежурный В. В. Катков, таарыштырыкчы диспетчер С. Е. Юрьев, станция талазы-биле дежурный И. Н. Никонов болгаш поездилер кожукчузу Ш. З. Гарифуллин.

БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.

Кызыл-Мажалык суурнуң «Колос» магазининден улуг-биче садып алыкчылар үзүлбес. Ук магазинниң садыгжылары садыглаашкынның культуразын, чоннуң бараанга негелде-хереглелин долузу-биле хандырар дээш кызымак ажылдап, ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип, бир демниг ажылдап турарлар. Ук магазинниң садыгжылары суурнуң магазиннериниң аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, мурнакчыларның одуруунда санаттырып турар.

ЧУРУКТА: бригадир М. Ооржан, садыгжылар Т. Ховалыг, Х. Монгуш ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Тудуг-суур немешкен

Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери сеелгү чылдарда тудуг ажылынче кичээнгейни угландырып келген. Хойжуларга чурталга бажыңнары, почта, совхозтуң конторазы, мал амнелгези... дээш дыка хей тудуглар ажыглалга кирген.

Бо бүгү чедиишкиннерни чедип алырынга совхозтуң проравы коммунист Анатолий Николаевич Штыгашевтиң киирген үлүү улуг. Ол маңаа ийи чыл бурунгаар ажылдап кирген. Бо кыска үениң дургузунда ол тудугжуларның ажылын билдилиг удуртуп, ажыл шагы үзер кижилерден негелдеп шыңгыы тургузуп, даанган ажылының күүседеп дээш кижи бүрүзүн угаадып, сургап шыдаан. Оон аңгыда чедишпейн баргылаар тудуг материалы: цемент, туйбу аймаан боду ол-бо черлерге барып, айтырып, негеп тургаш, тыл эккээр кижи. Оон уламындан тудугжулар материал чок дээш ажыл шагы үспейн турар.

Анатолий Николаевичиниң шак мындыг күш-ажылгырын, ажылчыннар-биле эптигзелдээн, мөзүлүүн, өзүлүг коммунисчи талаларын өөренип кергеш, ону совхозтуң коммунистери партбюроның кежигүнүнге сонгаан. Ол хей-ниити даалгазын А. Штыгашев база эки күүседип турар.

Бо юбилейлиг чылда совхозтуң тудугжуларының мурнунда база улуг-улуг сорулгалар салдынган. Машина-трактор мастерскаязының девискээринге складты, гаражты, дыка хей баш хой кирер кажааларны болгаш өске-даа чугула тудугларны ажыглалга киирери көрдүнген. Чамдык тудуглар бо чылдың эрткен айларында ажыглалга кирген.

Чоокта чаа тудугжулар ортузунга бүдүрүлге хуралы болуп эрткен. Аңаа ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели-биле таныжып, ону чугаалаштывыс. Анатолий Николаевич биске ону таныштырган. Совет кижилериниң, бистериниң амыдыралывыстың Үндезин Хоойлуунуң төлевилээни дээш партияга болгаш чазакка шуптувус өөрүп четтиргенивисти илередип, ону изии-биле деткээн бис.

К. СРАТ-ООЛ.

МОСКВА ЧООГУНУҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Совет-моол найырал ниитилелиниң коллективтиг кежигүнү болуп турар Шахов районнуң ажылчы чоннары МАРН-ның Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүделивиниң чанында Төп статистика эргелеениң начальниги Д. Загасбалданга баштаткан Моолдуң тайбын болгаш найырал организацияларының федерациязының база Моол-совет найырал ниитилелиниң делегациязын июль 11-де чылыы-биле хүлээп алган. Ол делегация Моолдуң улусчу революциязының 56 чыл болган өөн байырлаары-биле хөлбаштыр Совет Эвилелинде чедип келген. Моол аалчылар В. И. Ленинниң турасказалынга болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде маадырлыы-биле өлген дайынчыларының турасказалынга чечектер салган.

Районнуң Культура бажыңынга митинг болган. СЭКП райкомунуң секретары Ю. К. Сарычев, Совет-моол найырал ниитилелиниң төп баштаар черинин даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Горбатко олар митингге чүве чугаалааш, национал байырлалын таварыштыр аалчыларга база оларның нүүрүнде бүгү акы-дунма моол улуска байыр чедирип, социализм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн. В. И. Ленинниң болгаш Сүхэ-Баторнуң үндезилээни совет база моол улустарының найыралы үениң шылгалдазын эрткен болгаш кажан-даа хажыттынмас деп, Д. Загасбалдан бодунуң чугаазынга демдеглээн.

(СЭТА).

Шаховск,
Москва область.

Тайгада Арканың чаа чүүлдери

Хабаровск крайның ең-не соңгу үүгүнде — Аркада чурттап турар эвеннер болгаш якуттар ССРЭ Конституциязының төлевилелин улуг сорук киришкин-биле идепкейлиг чугаалажып көрүп, СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин өөренип турар.

Ол дөрт он чылдың дургузунда бистиң амыдыралывыска ханы өскерилгелер болгулаан. Ырактан чижек дилээн хөрээ чок. Арка суурга ийи ажылдыг колхоз кэнчаар тургустунганын эжизи-биле сактып олур мен. Ынчан, 30 чылдарның ортаа үезинде, хей-хей кижилер чадырларга чурттап тургулаан, ам ону үүгле эрги фото-чуруктардан көрүп болур. А ам дээрге суурнуң кудумчуларында амгы үениң эптиг-таарымчалыг онон бажыңнары, интернаттыг школа, эмнелге, галчылар бажыңы, амыдырал хандырылгазының бажыңы, магазиннер бар-дыр. Кемзээлерде Культура бажыңы аныяктарны-даа, кырганнарны-даа эптиг-зэлдээ-биле чалап турар.

Тундрага ай-айы-биле турар кадарчыларның чурталгазы-даа өске апарган. Солуннарны, фильмнерни, янзы-бүрү барааннарны ынаар вертолёттар доктаамал чедирип турар.

Эртем-билиг чедип алыр эрге дээн ышкаш ындыг өндүр улуг эргени-даа мээң чаңгыс чер чурттугларым бүрүн чергези-биле ажыглап турар. Ам бисте бодувустуң башкыларывыс, харылзаачыларывыс, эмчилеривис бар. Бистиң бүгү Төрээн чуртувустуң кайгамчык улуг чаа үүлдери бичии көдээ суурларның болгаш улуг хоорайларның чаа үүлдериниңден каттыжып тургустунар болгай.

Я. БОЛЬШАКОВ,
пенсионер, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.
(СЭТА).

Арка суур,
Хабаровск край.

Кызылдың дааранылга фабриказының коллективинде «Беш чылды—үш чылда» деп эгелээшкиннинг үндүрүкчүзү тоску беш чылдың шалыпчызы, дуржулгалыг дааранычы Л. Ш. Мусаева болган.

Шак ындыг белен эвес хүлээлгени бир-ле дугаарында Якут Шагабутиновна фабриканың дааранычыларындан алган. Мурнакчы дааранычының сөзү ажылхерек-биле нарышпайн турар, ол ам 1978 чылдың октябрьның үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Л. Ш. Мусаева.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет Эвилели-биле Каттышкан Штаттарның аразында найыралдыг харылзаалар амыдыралдың бүгү-ле талаларында хөгжээн турар ужурлуг деп, электро-радио үлетпүрүнүң ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң солуну «Ю. Э. Ньюстун» редактору Джеймс Лернер медеглээн. Ол чоокта чаа ук профэвилелиниң делегациязының составында Совет Эвилелинге алын-чорук кылып чораан.

Делегация Москвадан Братскиге болгаш Усть-Илимге чедип, ажылчыннарның квартираларында барып, ажылчы чоннар-биле чугаалажып, элээн каш совет заводтарга чоруп, совет профэвилелдериниң удуртукчулары-биле ужурашкан. «Америк улус-биле найыралче чүткүлдү» черле болганга көрүп чордувус деп, Лернер «Ю. Э. Ньюстун» арыннарында бижээн.

Өске-даа бүгү салыглажыкчы партиёрларга ышкаш, садыглажылгага ындыг байдалдарны Совет Эвилелинге тыпсырыдан АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң ойталап турар чоруу «америк үлетпүрүнүң миллиард-миллиард доллар чагыларны чидиреринге» чедирип турар деп, профэвилел журнализи онзалап демдеглээн.

Совет чагыглар дээрге америк ажылчы чоннарга ажыл-дыр, ылаңгыя ам АКШ-та ажыл чокталыышкынның күштелип турарының үезинде «чугаа болза, чүгле чаа ажыл черлерин тургузарының эвес, харын эрги ажылдап турган черлерни катап тургузарының дугайында болуп турар».

Америк профэвилел ажылдакчылары ССРЭ-ге кээп чораан, совет профэвилелдериниң ажылдакчыларынга киреринин чөпшээрел бижиин бээриндеи америк эрге-чагыргаларның бар шаа-биле ойталап турар чоруунга килеңнээшкинин улам-на күштүү-биле илергейдеп турар. Лернер мынча деп бижээн: «Совет профэвилелдериниң ажылдакчылары өске-даа бүгү совет хамаатылар ышкаш, АКШ-ка кээр эргелиг болур ужурлуг деп, электриктериниң профэвилелиниң хүлээп алган резолюцияларынга чангыс удаа эвес онзалап демдеглеп турган болгай. Анаа шаптыктап турар чорукту бүгү-ниити тайбынның эргеажыктарын барымдаалааш, узуткап чок кылган турар ужурлуг».

«Чепсекти дүжүрери дээш, бистин чурттарывыстың аразында садыглажылганы хөгжүдеринге шаптыктап турар түүлдерни узуткаары дээш, АКШ-ка кээринче чүткүп турар совет профэвилелдериниң төлөөлекчилеринге хамаарыштыр кызыпкыяр чоруктарны чайладыры дээш демисежири эргежок чугула-дыр дээрзинге улам-на улуг бүзүрел-биле аал-чуртувуска өөп келдивис» деп, «Ю. Э. Ньюстун» редактору түннелинде медеглээн.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Ян Ганус — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Мария Майёрова аттыг шахтада (Чеен Чехия) мурнакчы коллективтиг удуртукчузу. Ол бодунуң эштери-биле кады Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң чарыжының бирги одуруунда чоруп турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

АВТОМОБИЛЬДИ КАЙЫ ХИРЕ ҮР ЭДИЛЭЭРИЛ?

ССРЭ-ниң улус ажылагыйын хөгжүдериниң онгу беш чыл планында (1976—1980 чылларда) мынчаар бижээн: «Автомобильдериниң шынар болгаш ажыглал көргүзүглерин, техниктиг деннелин улам бедидер... Автотранспорттуң курлавырларын көвүдедир, оны ажыглаарынга күш-ажыл чарыгдалын эвээжедир болгаш ооң идегелдиг чоруун чедип алыр талазы-биле ажылдарны моон сонгаардаа уламчылаар...».

«Автомобильди кайы хире үр эдилээрил?»—деп айтырыг тургустунуп келир. Анаа харыны чолаачы бүрүзү бодунуу-биле билип, чангыс аай мергежилдиг эш-өөрүнден, конструкторлардан айтырып, сеткүүлдерден тып алырын орадлажыр. Оларның хөй кезии боттарынга чогумчалыг харыны тыппайн, чаа машиналарны садып ап, оларны эдилээринин хуусаазы төнмээнде-ле, өске кижилерге дамчыдып берип турарлар.

Делегейнин автомобиль заводтары чыл санында-ла 30 миллион чедир машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар. Ынчалза-даа ол-ла үеним дургузунда эдилеп каапкан барык 15 миллион машиналар октаттынып, демир-десче шилчип турар. Машина санының ниити өскени-биле кады «өлүг» машиналарның саны база көвүдей берген. Чижек кылдыр делегейде эң-не хөй автомобильдерлиг күрүне болур Американың Каттышкан Штаттарын ап көрээлинер. Ол чурттуң парктарында 124 миллион машина бар. Американың автозаводтары чылда 10—11 миллион машиналарны бүдүрер аргалыг, ынчалза-даа алды миллиондан хойну чыл санында демирдес кылдыр үндүр бижип турар. Үгле Нью-Йорктуң кудумчуларынга чыл дургузунда озал-ондактан болгаш эдилеп каапканындан ажыглаттынмас апарган 100000 хире автомобильдер шимчевейн тургулаптар.

Машиналарны белеткеп бүдүрүп тура, эдилээр хуусаазын улам уздын болбас бе?

Майында Франкфуртка 1973 чылда болган делегей делгелгезинге Барын Германияның «Порше» фирмазы, тускай эртемниглерниң санаалары-биле алырга, эдилээринин хуусаазы 300000 километрни эртер шенелде машинаны чижек кылдыр көргүскен.

Автомобиль эң нептерээн чурттарда (АКШ, Япония, ГФР, Англия, Франция, Италия) автомашиналарның чылда маннаашкыны 10—16 муң километр, үндүр бижиринин хуусаазы—6—11 чыл болуп турар. Ол үүл дээрге автомобиль 100—150 муң километрни эртип болур-дур. Машиналарның үр хуусаалыы хамыктың мурнунда күзөвүүн эдилеңнден көнчүг хамааржыр, үүге дээрге, ол өске кезектерни мурнай датка алзып, сандаң үнер.

Ынчалзажок өске чодалдар база бар: ол дээрге автомобиль техникалының бедик хөгжүлдезинин үезинде, машиналар эдилелден үнмээнде-ле оларның модельдериниң эргижирей бээри-дир. Ынчангаш кажан машиналар 15—20 муң километрни (1—1,5 чыл) эртеңде, оларның бүгү кезектери хары үгда эдей бээр автомобильдерни чогаадырын чамдык фирмалар күзеп турар. Ооң түннелинде техниктиг дуза чедиреринин станцияларын туларына чарыгдалдарны эвээжедип ап болур.

Ынчалзажок автомобиль тудуушкунунуң төөгүзү маңаа сыр дедир чорукту көргүзүп турар, амгы үеге бодаарга, дөртен чыл бурунгаар автомашиналарның капитал септелгеге чедир эдилээринин хуусаазы барык ийи чартык катап хөй турган. Сан-фактыларның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, специалистер эрги ол үеже эглиргиче чүткүп турар. Делегейнин бүгү автомобиль фирмалары, ооң иштинде Совет Эвилелинде база ол угланышкынныг ажылды шапкынчыткан.

Чижээлээрге, совет бүдүрүлгенин чиик автомашиналарында септелге үезинде цилиндрлериниң иштин белени-биле солуп ап болур («Запорожец», «Москвич», «Волга») моторларны салыры көвүдээн. Ол ышкаш машиналарның кол кезектеринге үр эдилээринге ажыктыг, элевес материалдар, кузов кылыгларынга пластмассан ылган кезектерни калбаа-биле ажыглап турар. «Волга» машиналарның эн үнелиг, ооң эдилелиниң хуусаазының кол тодарадыкчызы болур кезээ—күзөвүү 250 муң километр чедир чоруурун хандырып турары бөгүн совет автомобилистерни кайгатпас.

Моторнуң эдилелиниң хуусаазын узалырына хамаарышкан база бир чугула эгелээшкиннинг дугайын чугаалап болур. Амгы бөш чылла Ярославльдин мотор заводу бодунун бүдүрүп турар дизельдериниң эдилээр хуусаазын 10.000 шак чедирер. Шак ындыг узун хуусаада ажылдаар моторларны өске фирмалар амдыызында бүдүрүп шыдаваан.

Эртем-шинчилел организациялары болгаш автотранспорт бүдүрүлгелериниг-биле хөй талалыг керээни чарган Москванын Лихачев аттыг автозаводунуң эгелээшкини улуг үнелиг алыры магат чок. Специалистер бүгү күжүн салып тургаш, ЗИЛ маркалыг чүүк сөөртүр машиналарның капитал септелге чокка чоруурун 300000 километр чедирерин орадлажып турарлар.

Үстүнде санны бо үүлдүн сөөлүнге өжегээр киргген, үүге дээрге ону «Порше» фирманың эзеи Эрнест Фурмани база күзеп турар болгай. Бистин чуртувуста машиналар эдилелиниң ындыг хуусаазы чөпүг сорулгаларга ажыглаттынып келген. Ындыг чедишкиннер чурттун улус ажыл-агыйынга миллион-миллион рубльди камнап бээр болгаш он-он муң ажылчын күштерни хостап турар. Автомобилистерниң мурнунда салдынган сорулгаларны чоокку үеде чедип алырының бүгү аргалары бар. Анаа чаа материалдар, камгалал шывыглар, бүдүрүлге аргаларының талазы-биле металлургтарның, технологтарның, химиктериниң сөөлгү үеде кылган ажылдары дузалаар дээрзинге бүзүрел улуг.

Лев ШУГУРОВ,

инженер, ССРЭ-ниң автомобиль спорт Федерациязының кежигүнү.

КОНГРЕСС КАТАП АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Хамаарышпас чоруктуң хүнүн байырлаары-биле холбаштыр кыска үзүктелиишкин соонда АКШ-тың конгрези катап ажылдап эгелээн. Шериг тудуу-биле болган даштыкы политика-биле, экономиктиг сандараашкыннар-биле, энергетиктиг программаны ажылдап кылырының эргежок чугулазы-биле холбашкан дыка хөй нарын айтырыглар сенаттың база төлөөлекчилер палатазының хүн чурумунда кирип турар.

Келир сан-хөө чылында шериг ведомствозунуң хөреглелдеринге чарыгдаар 110.1 миллиард доллар акшаландырылганы бадылаваш, төлөөлекчилер палатазы мырынай-ла июль чапсарының бүдүүзүнде Пентагонга өөлчеглиг белекти сөңнээн. Акшаландырылгалар талазы-биле сенат комиссиязы Пентагонга оон-даа улуг — 111,1 миллиард долларны үндүрүп бээр дээн шериг бюджедин сенатка чугаалажып көөр апаар. Ынчалзажок шериг чарыгдалдары ооң-биле кызыгаарлаттынмас: ооң мурнунда конгресс 118 миллиард долларны Пентагоннуң бюджединге тускайлап бээр хемчээлди бюджет резолюциязына доктаатқан. Ынчангаш шериг ведомствозу ам-даа 7—8 миллиард долларга ынаныр болур.

Чепсегленишкиннерниң эң чаа системаларын — чалгынныг раметаларны, суг адаанга чоруур «Трайдент» хемелерни, нейтроннуг бомбаларны хөгжүдеринге шаптык чок орукту ажыгыыдаан, шериг-үлетпүр комплекизинин болгаш Пентагоннуң хөрек кырында бүгү-ле чагыгларын Ак бажын биле конгресс канчаар хандырып турарын америк хөй-ниити дувуроозин-биле хайгаарап турар. Шериг чепсектерин угаан-сарыыл чогу-биле эндере бүдүрерин хорудзары дээш, негелделіг социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге эргежок чугула хөрегилерни шериг сорулгаларынга чарыгдаарынга удур шимчээшкин чуртта күштелип турар.

Хайгааракчыларның айтып турарындан алырга, экономиктиг бергедээшкиннер-биле демиселдин айтырыглары конгрестин хүн чурумунда базала улуг черни эзеп турар. Ажыл чокталыышкынның айтырыы база катап чидиглени берген: июньда ооң деннели чуртка ортумаа-биле 7.1 хуу чедир бедээн, а ажыл чок кижилерниң саны албан статистиказының кудулаткан медээзинден безин алырга 7 миллион кижи чедир өскен.

Энергетиктиг программаны ажылдап кылыры шыңгыы шаптыктаашкыннарга таваржып турар. Ол программаны чугаалажып көөру херек кырында боттарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар хемчеглерни Капитолий дөнде боттарының төлөөлекчилерин дамчыштыр чедип алырын орадлажып турар монополиялардың янзы-бүрү бөлүглежиишкиннериниң аразында демисел болу берген.

СОЙГАЛАП ИЛЕРЕТКЕН

ЛИБРЕВИЛЬ. (СЭТА). Дүрүм ёзугаар чазакты дүжүрер сорулгалыг сүлчээ чуртка турган деп, Сан-Томе болгаш Принсипи республиканың президентизи Мануэл Пинто да Коста национал радиону дамчыштыр медеглээн. Депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларның оруунда чуртту чайладыр сорулганы сүлчээчилер салып турган. Чуртту тускайлан кезектер кылдыр хуваажыры болгаш Принсипи ортулукка монархиялыг ёзучурумну тургузары сүлчээчилерниң планнарынга кирип турган деп, президент чугаалаан. Реакцияның планнап турган хөделиишкини болза, мурнунда португали колониялар болуп турган хамаарышпас күрүнелерниң тускай догуннаашкынынга база девискээрипин четче-бүрүн турар чоруунга удур угланган «77 чыллың кобразы» деп адаар империалистиг планныг тулуш кезээ болуп турган деп, Мануэл Пинто да Коста айыткан.

Шыңгыы чөрүлдээлер

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Картерниң садыг айтырыгларының талазы-биле тускай төлөөлекчизи, элчин Р. Страус европейжи ниитилежилгелериниң комиссиязының удуртукчулары-биле ында чугаалажыышкынар чоруда берген. Ол чугаалажыышкыннар болза, Вашингтоннуң протекционисчи политиказының туннелинде «Ниити рынок» биле АКШ-тың аразында тургустунуп келген шыңгыы чөрүлдээлерни таарыштыр шиитпирлеп алыр дээн ол чурттарның өөлчеглиг орадлажыышкыны болган.

Металлургия үлетпүрүнүң кылыгларын «тостун» чурттарындан кирп сөөртүрүн кызырар дугайында АКШ-тың чаа планнары-биле холбаштыр Европаның экономиктиг ниитилежилгези чоокта чаа дүвүреп турарын илереткен. Ол планнар металлды үндүр сөөртүрүн үгле кызырарынга эвес, ол адырның бүдүрүлгезинин ниити хемчээлин кызырарынга чедирер болгаш ол чорук бодунуң өөлчээнде «тостун» чурттарының экономиказының ниити байдалынга багай салдарны чедирип болур болганда, «Ниити рынок» киленгеп турар. «Ниити рынок» чурттарындан көдээ ажыл-агый продукциязының чамдык хевирлерин кирп сөөртүрүнге өөлөн каш кызыгаарлаашкынны Вашингтон ам безин киирген.

Америк президентинин эмиссарының аян-чоруу чидиг чөрүлдээлерни таарыштыр шиитпирлеп шыдавас деп, ол черниң хөй санныг тайыдбырлакчылары бодап турар.

ОПЕК конференциязында

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Швед найысылаадан 20 километр черде туруп турар Сальтшебаден дээр курорттарлыг черде нефтини үндүр садар чурттарның организациязында (ОПЕК-те) киргген 13 чурттарның нефть тывар үлетпүрүнүң министрлериниң 49-ку конференциязы ажыттынган.

Конференцияның хүн чурумунуң чугула айтырыы болза ол организацияның бүгү кежигүннериниг бо чылдың июль 1-ден эгелээш, нефтиге чаңгыс аай өртекти катап тургузар дугайында шиитпирни бадыткаары болур.

Эрткен чылдың декабрьда Катарга болган конференцияга ол организацияның кежигүннери өске күрүнелериниң аразында чедип алдынган дугуржулга турбуже Сауд Аравия, а ол ышкаш Каттышкан Араб Эмираттар (КАЭ) нефтиге өртекти 10 хууга өстүреринден ойталааны билдингир болгай. Ол ийи чурт ынчан нефтини үгле 5 хууга өстүрери-биле чөпшээрешкен. Ол шиитпирниң туннелинде ийи аңгы өртек тургустунган.

Стокгольмга болур ужурашкынының бүдүүзүнде ол айтырыг талазы-биле дугуржулга чедип алдынган. ОПЕКтиң өске чурттары нефтиге өртекти база катап өстүреринден ойталаар болза, Сауд Аравия болгаш КАЭ бо чылың июль 1-ден эгелээш, бодунуң нефтизиниге өртекти амдаа 5 хууга өстүрер деп шиитпирни хүлээп алганнар.

Ол черниң тайылбырлакчыларының бодап турары-биле алырга, конференцияга өртектерни амгы деңнелеп күштүг болурунуң үезинин дугайында, кывар үүлдүн шинары-биле база ону сөөртүрүнге чарыгдаар-биле холбаштыр ооң үезинин ылгалдыының дугаймында айтырыгларны база чугаалажып көөр.

Инфляцияның туннелинде нефть казып тып турар чурттарның даштыкы садыглажыышкынынан ап турар орулгазы эвээжеп турар болганда, дашкаар үндүр сөөртүп турар энергия «курлавырларының өртээ-биле барын чүктен киир сөөртүп турар үлетпүрүнүң белен барааннарының өртектерниң аразында хөлөгүүрүнү өөренип көөрүнге улуг кончээгейни үндүрер боор деп болап турар.

Даштыкы фельетон

БОЛУР БЕ АЗЫ БОЛБАС БЕ?

— Мындыг-ла чүве-дир бо, Боб,—деп, сержант Джон Уильямс чедир ишпээн арагазын ара тургузуп кааш, эжинче кичээнгейлиг көөрген. — Болур бе азы болбас бе деп айтырыг мени элээн каш хүн иштинде дүвүредип келди.

Өрээлдиң иштин таакпы ыжы дола берген. «Делегейде эң-не эки чыттыг Марлборо сигаретти бүдүрүп турар оранче» чалап турар чарлалды ханада азып каан. Уильямс чурукта олче көзе кайгап алган кижинин көрүжүн эскерип чугаалаан:

— Магалыг-ла улус тып алган-дыр. Шын бе, Бобби? Таакпы кылыр чуртка баргаш, чүүн канчаар бис деп. Ооң чугула ажыл-хөректер тыпты бээр оң. Болур бе азы болбас бе?..

— Соксап көр, Джонни, — деп, Роберт Хэмптон чугаазы көвүдеп эгелээн өңнүүн оожугадырын орадлашкан. —Виски ижипкеш ынчаарың ол-дур. Удуп алгаш, эртен оттуп иэриңге анаа апаар. Болур болза, бэлүр. Болбас болза, болбас. Пентагоннуң сержантыларындан аңгыда, оон өске ким болур деп бис.

— А президентилер болбас бис бе?

— Ам шуут эзирип калгандыр сен—деп, Хэмптон каттырган.—Кижи бажынга кирбес чүвени чогаадып алыр сен ийин...

— А чүге болбас деп ынчаш. Сээң-биле бис таарышпас деп бе? Кедергей таарыжр деп бил. Оларда өске арга чок.

— «Олар» деп кымнарны ынчаарың ол?

— Пентагоннуң генералдарын аан. Янзы-бүрү чурттардан шериглеривисти бо-ла үндүрер ужурга таваржыр-дыр бис. А чамдык чурттардан, солун ажылдакчыларының бижип турары ышкаш, «тус черниң хөй-ниитизинин ыйыышкыны-биле» үндүрүп турар. А өскелериниден — база-ла бистиң үндүрүг төлекчилеривистиң «ыйыышкыны-биле» үндүр кызып келген. Оларга багай балдыр бээжии оолдар, журналистерниң бижип турары ышкаш, «көңгүс антидемократтыг ёзу-чурумнарны деткип турарынга» таарышпас ышкажыл. Ам Мурнуу Көрея-биле байдалывыс ынаыг чергелиг. Шериглеривисти үндүрүп аар бис деп аазаар ужурга база таварыштывыс. А херек кырында бүгү болурун моон соңгаар көре бээр бис. А амдыызында.. Амдыызында мен бодаарымга бо бүгү болбаан херек-тир.

— Ол шынап-ла ындыг. Шериг хептиг америк оолду үүгле Штаттарга көөр апаар үеге чеде бээр боор бис... Ынчалзажок президентилериниң маңаа хамаарылгазы үүл ынчаш?

— Ону кылыры бөдүүн чүве ышкажыл. Бистиң шериг бааза-ларывыс,—турумчаан ортулуктар ам-даа эвээш эвес болгай. Оларның бирээзин ап көрээлиңер. Аңаа чеде бергеш, тус черниң эрге-чагыргазынга хамааты эрге тыпсыр дугайында дилег киирер мен. Бистиң оолдарывыс мээң үлегерим эдерер. Эрге-чагыргалар дүвүреп эгелээр. Ортулукта америк оолдар тус черниң чурттакчыларындан көвей болгай. Ынчангаш дилегни хандырбайн барып болур. Ынчап бээрга, ийи дугаар дилегни кииргеш, ону далай талазындан үгер-бооларның күштүг дааштаашкыны-биле үдеп, коргуп-сүрээдээн чазак баштыңының чажынган ордуунуң соңгазының дужунга шериг парадын эрттириптер бис. Ынчан ким удурланыр боор. Соңгулдаларны дарый организастаптар бис. Соңгукчуларның хөй кезии— бистиң оолдарывыс. Мени президентиге соңгуп каар. Өске ортулукка сени соңгуур.

— Тулган-на тывыңгыр бодал-дыр!— Хемптон арта сергей хона берген.— Чазактарны ыйыдар болгаш соңгулдаларны эрттирер талазы-биле бисти өөретикен херээ чок. Азияга, Латин Америкага школаны эрткен бис.

— Баштай үүнү кылыр бис?

— Таарымчалыг баазалар тургузар...

— Баштай министрлер кабинедин тургузуп аалы. Бистиң шериг администрациявыстан аан. А оон?

— Чепсегленгеш халдап...

— Бис Американың солдаттары эвес, а даштыкы күрүнеңиң хамаатылары бис дээрзин утпа. Бис Пентагоннуң хандырылгазындан дашкаар болдур бис ийин.

— Ам канчаарыл ынчаш?

— Ында үүү боор. Штаттардан саң-хөө дузаламчызын дилээр бис. Ортулуктуң чаагайжыдылгазынга хереглээр дээш аан...

— Чөпшээрешпес мен...

— Мени үзе кирбе. Аншаны бүгү хамаатыларны... тускай эртемниериниң ийи-биле ажыл-биле хандырар дээш бажыңнар, бүдүрүлгелер тударынга амыглаар.

— Олар дээрге солдаттар ышкамыгай...

— Ынчангаш казармалар болгаш шериг объектилери тудар бис. Че, кандыгыя? Болур бе азы болбас бе?

— Ынчанмайн канчаар, — болур, Джон!

— Ындыг-даа бол, аңаа улуг бүзүревес мен ийин. Штаттарның дузазы-биле президент болуру анаа эвес. Ындыгларга бодум чаңгыс удаа эвес «дузалап» келдим, сөөлүнде дөмей-ле ажыл чок артарлар. Экизи-ле ол... А Пентагоннуң сержантызы дээрге, кандыг-үүү-даа болза, хырны тодуг, эктн будун...

А. ПРАВОВ,
(ПМА-ның көрр.).

САРЫЫЛДЫГ САНАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Кедергей улгадып турар шериг чарыгдалдарын Англияның кызырар чоруу үгле чуртта экономиктиг байдалды өкижидиринге идиг бээр эвес, харын чепсекти дүжүреринче орукка чугула базым болур, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының, Төөн болгаш Барының үүктүн күрүнелериниң аразынга кады ажылдажылганы ханыладырының чорудулгазынга улуг салыышкынны киирер. Лейбористиг партияның национал күүскомунуң тускай комитединиң белеткеп кылганы камгалал айтырыгларының талазы-биле илеткелде ындыг түннелди кылган.

Составында хөй-хөй көскуу политиктиг ажылдакчылар, оон иштинде амгы чазактың ийи министри кирип турар. Ол комитет ГФР-де туруп турар англи армияның санын кызырарын, аар карылгалыг «Торнадо» самолёттарны тургузарының база садып алырының планнарындан ойталаарын, «Поларыс» ракеталар-биле дерээн суг адаанга чоруур хемелернин флодун узуткаарын саналдап турар.

Оон түннелинде Великобританияның шериг бюджеди дыка кызырлыр, а чыл бүрүзүнде артыкталып үнер апаар 1,8 миллиард фунт стерлинг акша хире хөренгилерни капитал салыышкынары улуу-биле чедишпейн турар англи экономиканың кол-кол адларынга, кадык камгалалының, чуртталга тудуунун, өөредилгениң хереглелдеринге ажыглап болур.

«Совет кыжаныг» туруп турар дээр янзылыг чепсегленишкиннерни өндере бүдүреринин талалакчыларының бадыткаашкынарын комитеттин кежигүннери боттуг эвес деп ойтур шапкан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказы бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, олар онзалап демдеглээн.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КЫЗЫГААРЛААН

ЛИССАБОН. (СЭТА). Үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң ажыл-чорудулгазынга контроль дугайында хөөлдүг төлевилелин республиканың хуралының хөй кезии баштайгы бадылаашкын-биле чүүлдүг деп көрген. Ол хөөлдүг төлевилели администрацияның ажылчорудулгазын болгаш бүдүрүлгенин канчаар чоруп турарын контрольдаары-биле фабрикаларда болгаш заводтарда ажылчы чоннарның тургузуп ап турар ажылчын комиссияларының тургузуун, хүлээлгелерин база эргелерин тодаргайлаар. Ол төлевилел бодунуң амгы хевиринде «ажылчы чоннарның конституцияда ам безин быжыглаттынган эргелерин кызыгаарлап турар база бүдүрүлге черлериниң ажыл-чорудулгазын дээштин-биле контрольдаарынга ажылчынарның эргезин херек кырында чок кылып турар» деп санааш, коммунистер хөөлдүг төлевиделинге удур бадылаваннар.

Бадылаашкынның чылдагаанарын тайылбырлап тура, ШКП-ниң парламент бөлүүнүң даргазы Ф. Бриту баштайгы бадылаашкын-биле хүлээп алган ол төлевилелди «ажылчын комиссияларын чагырып алыр, оларның эргелерин кыызгаарлаар, конституцияда быжыглаттынган бүдүрүлгеге ажылчын контрольду тургузарынга эргени — португал революциязының кол чаалап алыышкынынарының бирээзин херек кырында чок кылыр дээн орадлажыышкын болур» деп адаан.

Барын үзелдиг буржуаз партияларның депутаттары оларның киирген чазалгаларыбиле социалистер чөпшээрежиңкенинин соонда социалистиг партияның чазаның саналдап киирген хөөлдүг төлевилели дээш бадылаваннар.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

Улустуң артизи көрүкчүлерде

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук «Чодураа» совхозтуң ажылчыннарыбиле ужурашкан. Делегейге ат-сураа алгаан хоочун артист бо удаада эвээш кижи составтыг концерт бөлүүбиле кады аалдап келген. Ужуражыышкын концертин Сергей Монгуш удуртуп чоруур.

Советтер чуртунуң хамаатызы болган, Улуг Октябрьдан төрүттүнген тыва кижиниң «Дерсу Узала» деп сураглыг кинонуң кол ролюнда кәстүп келгени, аңда чедиишкинниг ойнаары Совет Конституцияның ачызы деп билип, чоргаарал болгаш өөрүшкү көрүкчүнүң сеткил-сагыжында чайгаар хайныгып келир-дир. Эң кыска үениң дургузунда тыва кижиниң амыдыралы, культуразы ол хире бедик деңнелче көдүрүлгенин кижи эскерер.

«Дерсу Узала» деп кинодан эпизодтарны Максим Монгужукович программазында киргени ужуражыышкынны улам солун болдуруп турар. Бо бөлүкте Кызылдың уран үүл училищезиниң доозунчузу Лариса Чыртай-оол, хөгжүм-биле үделгеде Монгуш Кертик-оол олар киржип чоруур. Эвээш-даа киржикчилиг бол, солун концерт-ужуражыышкын дээш чодураажылар өөрүп четтиргеннер.

М. ТИРЧИН.

Ажылдың эгези

Любовь Тойбу «Хадың» совхозтуң көдээ Культура бажыңын директорлап ажылдаа-ла үр болбаан. Аныяк кыстың ажылы моон мурнунда маңаа ажылдап турган директорларыындан ылгалдыг. Ам ол ажылчыннарның дыштанылга кежээлерин эки эрттирип, солун диспуттарны, аас журналдарын болгаш аныяктарның талантызын илередири-биле концерт бөлеткелдерин чорудуп турар. Чоокта чаа суурга эрткен республиканың хоочун болгаш эгелеп чоруур чогаалчыларының ужуражылгазынга ук чогаалчыларның бижээни элээн каш шүлүктерин чыылганнарга солуну-биле бараалгаткан.

Культура бажыңынга дыштаныры-биле кээп турар улустуң саны көвүдээн. Кандыг-даа ажылга эки инициатива турар болза, ажыл бүдүмчелиг болуру билдингир. Аныяк кыстың директорлаан Культура бажыңында соло, бас, ритм гитаралар составтыг эстрада оркестри танцыларга ойнап, чоннуң хандыкшылын чаалап алган. Кожазы «Өвек» совхозтуң Культура бажыңының арга-дурмулгазын шиңгээдип албышаан, культура ажылынга бодунуң мергежилин бедидип, чонга төлептиг бараан боор дээш кызымаккай ажылдап турар.

Б. КЕНЕШ.

Шуурганныг кыш

(Төнчүү. Эгези № № 155, 156, 160, 161 «Шында»).

ДӨРТКҮ ЭГЕ

Чыраз-Бажы суурда чайгы орай кежээ душкеп. Кылагар, карангы көк дээрде, дөрт чүкче тоо быдарадыр чажыпкан тараа дег, эрме-дикчок сылдыстар артында чер кырынче чоокшулап бады келгилээн чүве дег, оттары көгеренейнип, чивеенейнип-ле тургулаан.

Кудумчуларның сайгылганнары мырынай чайнаар. Бажыңнарның соңгалары чырык, хөглүг көстүгүлээр. Кудумчуларда човаадагы ышкаш өрү-куду дойлуп, кежүп чоруп турар аныяктар-даа көзүлбес. Чүгле ында-хаал ышаар-мынаар кылашташкан кижилерниң бүлүктүң барааннары көстүр. Аныяк-өскен ам мал чеминиң белеткелинде, сиген кезилдезинде хаара туттунган. Аныяктарның бир бригадазы Кызыл-Шанчыг шыгында доктааган. Бирээзи Дагыр-Шемиде барган. Үстүкү классчыларның будук-бүрү белеткээр бригадазы — Шанчыг базарында арыгда. Кырганнар звенозу — суур ол чарында меделиг алаакта. Суурда ам үүгле бичии уруг-дарыг, оларны карактап, бажын-балгат эвлээн көк баштыг кыргын-кыргын ашактар, кадайлар арткан.

Контора карангы. Чүгле совхоз директорунуң өрээл чырык. Ында директор Комбуй-оол Куулар, комсомол комитединиң секретары Маадыр-оол Доңгак, төп салбырның хой бригадири Калчан-оол Монгуш, партком секретары Мөңге Куулар олар орган.

Директор Комбуй-оол Шүүнепович бажының кылагар кара сырый дүгүн дыраан аайы-биле аткаар ийи-үш чыттыр суйбагылаап, мурнунда стод кырында чыткылаан бижиктиг саазыннарын аайлай туткулаап, чугаалаан:

— Комсомолчуларның ниити хуралы чаа болуп эрткен болгай. Оон соонда аныяктар мал чеминиң белеткелинче массалыы-биле дилмиреп киргени ол. Ынчаарга ол хуралга комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын организастап тургузар деп шиитпир база хүлээп алдынган. Ол бригаданы Хараганныг-Дагда улуг кыштагта тургузар дээн. Ам хойжуларны дээн аныяктарывыска дузалажып киргениви дээре эвеспе.

Олурганнар ыыт чок. Бригадир Калчан-оол Монгуш хөй улус аразында орган чүве дег, арты-иштинче көрүнгүлээш, ийи холунуң адыжын стол кырынга чада салгаш, мынча дээн:

— Элдептиг даргалар-ла болгай бо. Мен аныяк Чыргакы бажы үнүп чораан, ол хуралга киришпейн барган кижи-дир мен. Комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы деп үүе кандыг аайлыг үүвел аан? Ол чаа школа доосхан оолдар, уруглар ынча хөй баш —алды кодан хойну каяа орта кадарын шыдаарыл. Эвир чылын Дөңгүр-оолдуң оглу Куштаарап канчалды? Хоюн кокайга кырдырып алды чоп. Мен-не сестир-дир мен...

— Аныяк-өскен хой ажылынга кирбес болза, ам черле канчаарыл?—деп, партком секретары Мөңге Даш-оолович бригадирни үзе киргеп. — Улуг хойжуларывыс ам пенсиялап үнүп турар-дыр. Оларны кымнар солуур үүвел?

— Өске черлерни көрүңер даан, даргалар. Ыраап канчаар бистин районда безин ам үш кезек черде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары бар болгай. Олар эки ажылдап турар-дыр—деп, Маадыр-оол Доңгак чоон үнү-биле чугааланыр үнгеп. — Бригадир хей-ле коргуп турар-дыр, кокайдан коргар болзунаа, арыгже кирбе дээр ийикпе?

— Бак кижи баладыг, өртен ыяш хөөлүг. Ол Куштаарының ужунда менги доңгудуп, хемчээн пат болдунар— дээш, бригадир «Беломорун» кармаңнадан ушта тыртып, таакпылап эгелээн.

— Аныктарга дузалажыр-ла болгай. Калчан-оол Саадакович —деп, Мөңге Даш-оолович оожум чугаалаан.

— Мээн-не бажым бодап четпес үүве-дир, даргалар. Бригадирге өске кижиден соңгун алызнарза эки эвеспе — дээш, бригадир столдан олурган сандайы-биле аткаар чылган.

— Ол дээрге сыр өске айтыыт-дыр—деп, Комбуй-оол Шүүнепович ширнин чугаалаан.

Өрээл иштн ыржым-шыпшын. Директорнуң столунуң кырында кылагар төгерик шактын «шак-шык, шак-шык» деп какканы дыңналыр.

— Эки боданып көрүнер, эш Монгуш, аныяктарны силер ажылга өөредипес болзунарза, кым ажылга өөредирил? Бистин төлептиг салгалывыс олдур—деп, Мөңге Даш-оолович бригадирни сургаан.

— Ыңдыг харын — деп, Комбуй-оол Шүүнепович партком секретарынга улашкан.

— Айтырыг билдингир-дир —дээш, Мөңге Даш-оолович олурган сандайындан турун келген...

Оон бээр кап-даа хонган. «Эртенги хаяа» совхозтуң ажыл-амыдыралы хензиг-даа соксаш кылынмаан. Чыргакы хемниң кылан кара сууның үзүктел чок шаагайнып, саарылган агып бадын чыдары дег, шапкын хогжүп, улуг-биче ажыл бүдүп турган. Кижилерниң демниг күш-ажылының түннели ол-ла болгай. Ажылды соксаал чок кылыпла турарга, ол чоорту бүдүп-ле турар.

Хойжулаар дээн аныяктар боттары тускай звено болуп үстүп алган, кыжын бригадазының хоюнга бээр сигенин белеткеп эгелээн. Совхозларга тускай механизастаан звенону быжыглап каан. Олег Медведев сүт сөөртүр машиназын дужаан бергеш, трактор-биле сиген кезип кирген. Үе-черге аныяк оолдар, кыстар өөрү-биле ажылдаарга, аная хөглүг, холу туттунгурдаа болган. Ол харын-даа комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының кежигүнүнге киирип алырын дилээн биллириишкинни бижээн. Комсомол комитеди ону деткээн.

Совхозтуң бызаачылар звенозу Хараганныг-Дагда кыштагда аныяк хойжулар чурттаар үш-дөрт бажыңны, кыаыл-булуңну, чуар-бажыкны септеп киргиккен. Хойжулаар дээн аныяктарга совхозтуң дирекциязының, парткомнуң баштайгы деткимче-дузазы ыңдыг болган. Аная ортумак школаны доосхан оолдар, уруглар өөрүп турган. Кады школа доосхан чамдык өөрү өөредилгезин уламчылаар дээш чоруйдаа барза, он кижи хойжулап ажылдаар дээш, бүзүрелдиг-биле артып калган.

Совхозтуң директору бир-ле хүн дүүш элээн эрте бергенде, бодунуң ажылдаар өрээлинге орган. Эжикти бир-ле кижи дыңзыдыр соктаан дег болганда, Дарыймаа биле Долчун ийи кадай бо кирип органнар.

— Угбаларың ыыдаар-ла болгай, боостаавысты дыргак каразы хире шыгыдыптывыс, анчыг түве бодава, дарга. Ырак-узак оруктан келгеш, суксай бердивис — деп, Долчун дылы долгай чугаалаан.

— Силерге айтырыг салыр дээш, элээн дидимненип алдывыс харын — деп,. Дарыймаа база-ла эжинге улашкан.

— Бир дугаарында, экии, угбалар!.. Амыр-менди-ни кайда адын каантынар. Бээр эртин олурунар — дээш, Комбуй-оол Шүүнепович столунуң чоогунда сандайларже айыткан. — Че, кандыг херектиг келдинер? Амыр-менди тур силер бе? Мал-маганынар онча-менди бе?

— Шупту эки, дунмам. Чечектиглер чайлаглары серии, шөлээн тур-ла, даргам —дээш, Долчун дарганың айыткан сандайынче олурып алган.

Дарыймаа сандайже-даа олурбайн чугаалап үнген:

— Уруум өөренип чоруур дээш кайнаар-даа чорбайн барган. Хой кадарар дээн-дир. Ол дугайын силерге хомудап, билдирип чор мен, дарга.

Дарыймаа кадайның сөөлгү каш хонуктарда хөрээн өйүн чораан түвези ол-ла боор оң, ам оозун чугаалай каапкаш, артында чиигеш кылган. Амна харын дарганың айыткан сандайынга эки-биле кожа олура каапкан.

— Мээн уруум дузалакчы саанчы болур дээн түве. Ам оон думчуу дыртыйган, өөрүвге көгүттүрүп алгаш, чоруй барды. Ам черле канчаар бис, эш директор?

Директор ийи малчынынче хүлүмзүрүп каап көрүп орган, эп-өөп-биле чугаалаан:

— Айтырыглар билдингир-дир. Ынчаарга даарта менээ көк элээр келиннер шиңме. Ам сергеп, сенкереп алыңар. Эзирик улус чоп караанга чованчыг болгай...

— Ох, доңгүрүм, сенээ диведим бе—деп, Дарыймаа кадай эжинин быктынче идип белиннеп чыткан.

— Угбаларың ыыдаар, ужурдан эртпес бис—дээш, Долчун кадай эжикче углай кылаштапкан.

Дарыймаа кадай база эжин эдеринкеп, директор оларныбиле кады өрээлинден үнүпкен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

АЖЫ-ТӨЛҮНҮҢ ЧОРГААРАЛЫ БОЛУР

Кижиге ада-иезин дег үүе кайдал, өстүрүп азыраап, амыдыралдын улуг оруунче киирип, кезээде-ле сеткил-сагыжы аарып, сагыш чөвап чоруурлар болгай. Бистиң өг-бүлевиске база-ла хөй кижи турган бис. Ада-иевис бистя, сес кижини, кижи кылып, азырап каан. Оларның бичии чылдары кадыг-берге амыдырал үезинде эрткен. Мээң улуг угбам ам 70 хар чеде берген, хеймеривис безин дөртеп хар-лап турар.

Сес кижиниң ажы-төлү шуптувус — бежен ажыг кижи болган. Мээң уругларым безин чеди кижи. Оларның аразында тудугжу, чолаачы, малчын дээш кандыг-даа мергежилдиг кижи бар. Ажы-төлүнге чоргааралдыг ада-ие болур дээш кызыл чоруур бис. Уруглары төлептиг болурга, ада-иелери чоргаарланыр, ада-иезиниң эки үлегеринге, оларның төлептиг, чаагай мөзүүлүнге ажы-төлү база-ла чоргаарланыр болбайн канчаар.

Мен маңаа төлептиг ада кижиниң дугайында каш сөс сөглексээн ийик мен. Чыргакыда чурттап турар ада Ичий-оол Сембилович Ооржанты бисте билбес кижи чок. Эң-не төлептиг адаларның бирээзи ол. Үш чыл бурунгаар уругларының аразы аар азрааш, чок болган. Беш бичии уруглары-биле артган ада уругларын өскүссүретпээн. Уругларының эң улуу 11 харлыг, бичези мырынай чап турда иезин мөчээн. Оон бээрле ук ада ажылда ажылдавышаан, өг-бүленин бүү-ле ажылын боду кылып, уругларын эки азырап олурар. Долгандыр турар чон ону мактап чугаалажыр.

Ичий-оол Сембиловичиниң уруглары школага кезээде арыг-силиг келир, оларның өөредилгези эки. Уруглары эки өөренип, төлептиг кижилер бооп өссүн дээш адазы сагыш салып чоруур. Ынчангаш уругларның адазы оларның чоргааралы апарган.

Чамдыкта ыңдыг өвес болур таварылгалар база тургулаар болдур ийин. Чижээлээрге, «Шында» парлаттының турган төлеп чок адалар Сунгар-оол, Оолакай дугайын база номчаан бис. Шак ыңдыг бок кижилер амыдыралды чиигибиле көөр, быжыг туруш чок, сеткилги кадыг болуру оон илдеп-дир. Ыңдыгларны хоойлу өзугаар томаартыр, чогуур хемчээн көргүзери-биле чогуур черлер бир аайын көрген боор дээрзинге идегеп олур мен. Оларны аңаа арттырып болбас.

М. ЧАШ-ООЛ.

Чоон-Хемчик район.

«Бистиң хомусчуларывыс» деп О. Охемчиктиң фотоэтюду.

КУБОК ДЭЭШ ДӨРТ КОРДАКЧЫ

Совет Эвилелиниң футбол талазы-биле кубок дээш маргылдаазының чартык финал оюнунга Ворошиловградтың «Зарязы» биле Москваның «Торпедозу» июль 31-де Ворошиловградка ойнаар. А «Динамо» (Москва) биле «Зенит» (Ленинград) олар август 1-де Москвага ужуражыр. Бо командаларның кайызы кым-биле ойнаарын ССРЭ-ниң спорт комитеди июль 12-де тодараткан.

(СЭТА-ның корр.).

телевидение

ИЮЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—Уран-чечен кыска телефильмнер программазы.
11.35—Волганың күрүнеиин орус улустуң хорунуң концерти.
12.00—«Бистиң намдарывыс. 1955 чыл».

КЫЗЫЛДАН

13.00—«Бистиң театрывыс дугайында». Документалдыг фильм.
14.10—15.50—Чапсар.

МОСКВАДАН

15.50—«Позитроннуң портреди». Эртем-нептередилгелиг программа
16.40—«Найыралдың фестивалы» ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аныяктарының Волгоградка болган ужуражыышкыны.
17.30—«Бойдус-биле танышып тур бис».

КЫЗЫЛДАН

17.50—Телефильм.
18.05—Телемедээлер (орус дылга).
18.15— Эртем-нептередилгелиг фильм.
18.25—«Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг угкуур». Дамчыдылга.
18.55—Телемедээлер.
19.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.15—«Зарница» операция».
20.00—Медээлер.
20.10—Ирактың телевидениезиниң программазы. Республиканың национал хүнүнге.
21.20—Хөй сериялыг уранчечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Удурланыышкын». 2-ги серия.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—00.45 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионазы. «Динамо» (Киев) — «Арарат» (Ереван) Киевтен дамчыдылга.

Редакторнуң ораалакчызы К. К. САТ

КАИ-НИН Экраны

Эрткен неделяда республиканың оруктарынга транспорттуң озал-ондактары элээн көвүдеп, 11 четкен. Оларга ниитизи-биле 17 кижи кемдеп-кергээн болгаш чамдыктары амытыындан чарылган. Бир эвес эрткен чылдың бо үезинге деңнээр болза, он хонук дургузунда озал-ондактан качыгдааннарның саны дөрт катап өскен болуп турар. Бо дээрге дыка дүвүренчиг байдал, ынчангаш автотранспорттуг бүдүүлгеперниң болгаш организацияларның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары мыңдыг байдалды кичээнгейге алза чогуур.

Оруктарга болгулаан озал-ондактарның чамдыктарын тодаргайлап көөрге мыңдыг. «Коммунизмниң херели» совхозтуң тракторизи К. С. Оюн Элегес-Аксы суурдан МТЗ-52 тракторга пассажир олуртуп, чурумну каржызыбиле хажыткан. Орукка бар чорааш, тракторун аңдарган. Түннелинде тракторист боду өлген, пассажир балыгланган. «Саян» совхозтуң механиги М. М. Мангакай бодунуң хууда мотоциклин эзирик мунуп чорааш, Зэрбек суурдан 2 км черге автомашинага үстүрген. Ол озал-ондак эң-не айыылдыг болуп, мотоцикл ээзи, ушкарып чорааны сес харлыг уруу болгаш бир пассажири ол-ла черге амызын оскунганнар.

Автотранспортту, мотоциклдерни болгаш өске-даа транспорт аймаан эзирин башкарар чоруктар үргүлчүлеп, хэрын-даа көвүдеп турар. Бо чылдың бирги чартыында үүгле Кызыл хоорайга безин транспортту эзирин башкарып чораан 444 чолаачы туттурган, оларның 31-и ийи удаа туттурганнар. Моон алгаш көөрге, автотранспорт бүдүүлгелери болгаш эдилелинде транспорттуг организациялар чолаачыларның корум-чурум сагып чоруурун контрольдаарын четче боттандырбайн турар болгаш чолаачыларның харыысалгазын бедидер талазыбиле негелдени кошкатканы илдең-дир.

А. АКИФЬЕВ,

КАИ-ниң инспектору.

БАЙДАЛ ДҮВҮРЕНЧИГ

Агаар

Бүгүн республикага булуттуг хүн болур. Чамдык черлерге биче чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7-12 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 26-31, өскелеринге 21-26 градус чылыыр.

Кызылга база аас хүн болур. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7-12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 15-17, хүндүс 28-30 градус чылыыр.

КИНО

ИЮЛЬ 14-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солун херээжен» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 19.10, 18.05, 21.00 шактарда.

«ШИОПЕР»: «Доктор Айболит» 10.20, 13.50, «Анна кадынның чүстүү» 12.00, 15.30, «Хол кырында соната» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Маннап чоруур кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соңгу ие» 15.00, 18.40, «Бистиң хүлээлгевис» 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Игрек-17» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Балгазынның КПТУ-зу 1977—1978 өөредилге чылында дараазында мергежилдер талазы-биле өөрсникчилер хүлээп алырын чорудуп турар:

III класстың тракторист-машинизи ачаа дутуйлуг болгаш илчирбе дугуйлуг тракторларга, олар-биле агрегат кылдыр кожар машиналарга, комбайннарга болгаш транспорт тракторларынга ажылдап билир болур. Өөренирниң хуусаазы бир чыл, 6—10 класстарны доосхан, 16 хардан өрү пазылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Мал ажылының фермаларының электромонтёр мергежилдиг механизатору мал ажылының фермаларынга механизастаттынган ажылдарны күүседир, иштики тыртышкын болгаш чырыдылга дамчыдылгаларын аайлап таарыштырар; аскылыг болгаш кожуглуг херектелдерлиг дизельдиг тракторларга ажылдаар; машиналарның болгаш дериишкиннерниң техниктиг ажаалдазын кылыр; автомобиль чолаачызынга негелделерге дүүштүр автомобильди башкарып билир; шыйыгларны база схемаларны номчуп билир мергежилди чедип алыр.

Өөренирниң хуусаазы ийи чыл, 8 класстан куду эвес билиглиг, 16 хардан өрү пазылыг, ажыл-агыйлардан чоруткан оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Училищеге киргеннери хүнде үш катап халас чемгерер, ниити чуртталга чери-биле, идик-хеп-биле база стипендия-биле хандырар.

Училищени кончуг эки доосканнарны күзелин өзугаар Ачинскиниң индустриал-педагогиктиг техникумунче күрүенин бүрүн хандырылгазынга өөрениринче чорудар.

Училищедо техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр урап үүлдүп болгумнери, волейболдуң, хостуг хүрештиң, стол теннизиниң, шыдыраашын спорт секциялары ажылдап турар.

Директорнуң адынга киирер өргүүделге дараазында документилерни капсырар:

1. Эртем-билиниң дугайында херечилел азы шынзылга.
2. Паспорт, төрүттүнген дугайында херечилел.
3. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга.
4. Совхозтан чоруткан бижик.
5. Ада-иезиниң хүлээлгези.

Кичээлдер сентябрьның 1-де эгелээр.

Училищениң адреси: Таңды районнуң Балгазын сууру, № 2 профтехучилище.

Күрүенниң күш-ажылчы ажаалда кассазының Тыва республика эргелели

1977—1978 өөредилге чылында Иркутскиниң учёт-чээли техникумунуң киирип өөренир салбырынга «ажаалда кассаларынга учёт» мергежилиниң талазы-биле ортумак школа доосхан өөренмкчилер хүлээп алырын чорудуп турар. Өөренирниң хуусаазы бир чыл сес ай. Техникумну доосхан соонда бухгалтер мергежилин тыпсыр.

Техникумга киредер Кызыл хоорайда Тыванын Күрбаик конторазының чанында үүгүшкүнүг экзамен комиссиязынга орус дылга болгаш литературага (чогаалыг), математикага (аас-биле) киреринің экзаменнерин дужаар.

Документилерни хүлээп алырын Күрүенниң күш-ажылчы ажаалда кассазының эргелелиниң кадрлар кылдызынче 1977 чылдың август 1-ге чедир дараазында адреске чорудуп турар: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31. Өске хоорай чурттулар документилерин чурттап турар черинде төп ажаалда кассаларынга дужаар.

Өргүүделге капсырар үүлдер: эртеминиң дугайында документ (боду), № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериден ушта бижилге, 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Кызылдың автомобиль-орук техникуму 1977-78 өөредилге чылында дараазында тускай эртемнер талазы-биле 8 болгаш 10 класс доосхан сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫРЫНГА

1. Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.
2. Орук машиналары болгаш дерилгелери.
3. Үлетпүр болгаш хамааты тудуг.
4. Топография.

БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ САЛБЫРЫНГА

1. Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.
2. Орук машиналары болгаш дерилгелери.
3. Автомобильдиң техниктиг ажаалдазы болгаш септээри.

ӨӨРЕНИР ХУУСАЗЫ:

Хүндүскү салбырга 8 класс доосхаш, кирип турарларга — 3 чыл 6 ай. 10 класс доосханнарга — 2 чыл 6 ай. Бот-өөредилгениг салбырга 8 класс доосхаш, кирип турарлар 4 чыл 6 ай, а 10 класс доосханнар 2 чыл 7 ай өөренир.

БИЛДИРИИШКИННЕРИ

Хүндүскү салбырга июнь 1-ден июль 31-ге, бот-өөредилгеге май 3-тен август 10-га чедир хүлээп алыр. Хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг салбырга өөренирлер дараазында шылгалдаларны дужаар:

8 класс доосханнар: математикага аас-биле, орус дылга диктант бижиир.

10 класс доосханнар: математика аас-биле, орус дылга болгаш литературага диктант бижиир.

Шылгалдаларны август 1-ден 20-го чедир ийи үзүктеп хүлээп алыр.

Техникумнуң директорунуң адынга билдириишкинни боду эккеп бээр ийикпе азы почта-биле чорудуп болур.

Билдириишкинге шилип алган тускай эртемин айытпышаан, дараазында документилерни кожар:

а) школа доосханының дугайында документ (боду-биле);

б) № 286 майык өзугаар эмчи шынзылгазы;

в) дөрт фото-чуруктар (3х4 хемчээлдиг);

г) күш-ажыл дептериден ушта бижилге (ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыларга тыпсыр);

д) чаңгыс ай хевир-биле чоруткан бижик (бүдүрүлге черлериндеп өөредилгежа чорутканнарга тыпсыр).

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ:

Тыва АССР, Кызыл хоорай, Промышленная кудумчузу, 71, Кызылдың автомобиль-орук техникуму, телефон 2-48-38.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдызының 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал кылдызының 2-37-13, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг 218.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Пом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

ТС—00760.